

היבטים לשוניים ראש השנה פג

דקדוקי קריאה ראש השנה וההפטרות

יום ראשון של ראש השנה בראשית כא א-לד:

א וַיִּי: קרא וְדָנִי

ג הַנּוֹלֵד-לָו: געיה בנו". אֲשֶׁר-יִלְדָה-לָו: העמדה קלה ביו"ד, הלמ"ד בשווא נע ודגש חזק בלמ"ד השנייה מדין דחיק

ד בֶּן-שְׁמֹנֶת יָמִים: שתי התיבות הראשונות מוקפות, אין לקרוא בטעות בֶּן שְׁמֹנֶת-יָמִים

ה עליית שני

בְּהוֹלֵד: במלעיל

ו עָשָׂה לִי: טעם נסוג אחור לעי". יִצְחָק-לִי: געיה ביו"ד הראשונה והצד"י בשווא נע

יא עַל אוֹדֶת בְּנוֹ: טעם טפחא בתיבת עַל

יג עליית שלישי

יד וַיִּקַּח-לֶחֶם: געיה ביו"ד. וְחֵמֶת: במלעיל

טו מן-הַחֵמֶת: החי"ת בצירי

טז כְּמִטְחָיו קָשָׁת: אין טעם נסוג אחור

יח אֶל-תִּירְאִי: הטעמה משנית בתי"ו והרי"ש בשווא נע

כא וַתִּקַּח-לָו: געיה בתי"ו

כב עליית רביעי

כג הַשְּׁבַעָה לִי: טעם נסוג אחור לשי"ן ודגש חזק בלמ"ד, אתי מרחיק. גִּרְתָּהּ בָּהּ: דגש חזק בבי"ת מדין אתי מרחיק

כז לְאַבְיִמֶלֶךְ: הלמ"ד בפתח

כח עליית חמישי

לְבִדְהָן: הדל"ת בשווא נע

ל כְּבִשֶׁת: ללא ה"א הידיעה. תִּהְיֶה-לִי: געיה בתי"ו

לג וַיִּטֵּעַ אֲשֶׁל: אין טעם נסוג אחור, אֲשֶׁל האל"ף בסגול

מפטיר יום א' ויום ב' במדבר כט א-ו:

כט ב וַעֲשִׂיתֶם: במלרע

בְּנִי-שְׁנֵה שְׁבַעָה: יש להאיץ מעט את קריאת תיבת שְׁבַעָה להסמיכה לתיבה שלפניה שלא יישמע 'כבשים בני-שנה, שבעה תמימים'

הפטרות יום א של ר"ה שמואל א א – ב י:

א ג וּפְנִחָס: הטעמה משנית בפ"א והנו"ן בשווא נע

א ו **וְכַעֲסָתָהּ**: במלעיל והה"א לא במפיק. **הִרְעַמָּה**: דגש חזק ברי"ש והשווא תחתיה נע¹

א ח **לָמָּה ... וְלָמָּה וְלָמָּה**: במלעיל והמ"ם בסגול

א ט **אֶכְלָה**: האל"ף בקמץ קטן. הה"א אינה במפיק

א י **מֵרַת נֶפֶשׁ**: טעם נסוג אחור למ"ם

א יא **בָּעֵנִי**: הבלי"ת בקמץ רחב² והעי"ן בחטף קמץ

א יג **שְׁפָתֶיהָ נָעוּת**: הנר"ן דגושה במדויקים

א יד **תִּשְׁתַּכְּרִין**: מלרע

א טז **וְכַעֲסִי**: העי"ן בשווא נח

א יז **שִׁלְתָּהּ**: השי"ן בצירי ללא אל"ף בין השי"ן ללמ"ד

א יח **וְתֹאכֹל**: במלרע. **לֹא-הָיוּ-לָהּ**: געיה בה"א הראשונה

א כב **וַיֵּשֶׁב שָׁם**: טעם נסוג אחור ליר"ד

א כג **עַד-גְּמֻלָּהּ** הגימ"ל בקמץ קטן וכן בסוף הפסוק **עַד-גְּמֻלָּהּ**: **וְתִינָק**: הטעם בתי"ו, מלעיל

א כד **וְהִנֵּנִי נָעֵר**: בתיבה הראשונה הנר"ן פתוחה, בשנייה הנר"ן קמוצה

ב א **רָמָה**: במלעיל. **רַחֲב פִּי**: טעם נסוג אחור לרי"ש

ב ב **כִּי**: האל"ף של שם ה' נחה ואינה נקראת, נקרא פִּדְנִי

ב ד **אֲזָרוּ חֵיל**: טעם נסוג אחור לאל"ף והזי"ן אחריה בשווא נע

ב ה **נִשְׁכָּרוּ**: שי"ן שמאלית

ב ח **מִצְקֵי אֶרֶץ**: טעם נסוג אחור לצד"י

ב י **יַחְתּוּ**: במלעיל

יום שני של ר"ה בראשית כב א-כד:

א **וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אַבְרָהָם**: הקורא וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אַבְרָהָם, משבש את משמעות הכתוב

ב **הַמְרִיָּה**: הררי"ש בחירק חסר ואחריה יר"ד דגושה ובקמץ. **וְהִעֲלָהּ**: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת

העי"ן החטופה. **אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים**: טעם טפחא בתיבת **אֲשֶׁר**

ג **אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-אָמַר-לֹו הָאֱלֹהִים**: טעם טפחא בתיבת **אֶל-הַמָּקוֹם**, העמדה קלה באל"ף של

אָמַר-לֹו בגלל הגעיה שם וכן הדבר בהמשך פס' ט

ד עליית שני

ז עליית שלישי

ח **אֱלֹהִים**: בגרשים

יב **כִּי-יָרָא**: היר"ד השנייה בשווא. **אֲתָה** הטעם באל"ף מלעיל והיא מנוקדת פתח. **חֲשֹׁכֶת**: שי"ן

שמאלית

¹ ישנם 16 מקרים בסה"כ בכל המקרא כולו בהם יש דגש באות רי"ש

² לשיטתנו אין זה משנה אם הבלי"ת מיודעת או לא, היא בקמץ רחב

כב יג וְהָיָה-אֵילָּ אֶחָד: יש להקפיד על הפרדת התיבות, כפי שמורים הטעמים, למנוע שיבוש משמעות הכתוב

טו עליית רביעי

יז אֶבְרָכָךָ: כ"ף ראשונה בשווא נח למרות הקושי

יח וְהִתְבָּרְכוּ: הרי"ש בשווא נע ולא בחטף

כ עליית חמישי

כב כֶּשֶׁד: ש"ן שמאלית

הפטרת יום שני של ר"ה ירמיהו לא א-יט:

א מָצָא חֵן: הטעם בצד"י אינו נסוג. שְׂרִידֵי חֶרֶב: טעם נסוג אחור לר"ש הראשונה

ב מְשַׁכְתִּיךָ חֶסֶד: למבטאים ח"ת ככ"ף רפויה להיזהר מהבלעת אות

ג תַּעֲדִי: העי"ן בשווא נח

ד תִּטְעִי: הטי"ת בשווא נע³

ו רָנֹו: במלרע והרי"ש בקמץ קטן. הִלְלֹו: למ"ד ראשונה בשווא נע

ח אֶל-נַחֲלֵי מַיִם: טעם נסוג אחור לנ"ן. בְּכָרִי הוּא: טעם נסוג אחור לכ"ף

ט מְזַרְהָ: הרי"ש בצירי

יב מִיגֹונָם: מ"ם ראשונה בחירק מלא, אין לבטא תנועת שווא תחת הי"ד

יג וְרִוִיתִי: הטעם בתי"ו מלרע

יד בְּרָמָה: הבי"ת בשווא, לא בקמץ

טו וְשָׁבוּ: במלעיל

יט הִבֹּו: ה"א השאלה חטופה והבי"ת אחריה רפה. הִמָּו: במלרע

כבגליון ראש-השנה פא הרב גור אריה צור נר"ו זיכנו גם עתה במבחר מאמרים המְתַנְּנִים את תוקף קדושת היום, ותשואות חן-חן לו.

לענין הסימנים בליל ראש השנה

יסוד הסימנים הוא בברייתא במס' כריתות [ה:]: וכדברי אביי שם [ו.]:

ת"ר (כריתות ה ב') אין מושחין את המלכים אלא על המעיין כדי שתימשך מלכותו, שנאמר (מלכים א,א,לג-לד') וְהוֹרְדָתָם אֹתוֹ אֶל-גִּחְזוֹן וּמָשַׁח אֹתוֹ שָׁם.

ומפרש מצודת דוד⁴: וְהוֹרְדָתָם אֹתוֹ [את שלמה] אֶל-גִּחְזוֹן וּמָשַׁח [צִדּוֹק הַכֹּהֵן וְנָתַן הַנִּבְיָא] אֹתוֹ שָׁם - לסימון טוב, שתמשך מלכותו כנחל.

אמר אביי השתא דאמרת סִימָנָא מוֹלָתָא היא [שעושים מעשה לסימון טוב, כדי שיתקיים] יהא רגיל איניש לְמִיכָל רִישׁ שְׁתָּא [לאכול בראש השנה] קָרָא וְרֹבְיָא כְּרִיתִי סִילְקָא וְתַמְרִי. [שיהיו לסימנים טובים לכל השנה כולה].

³ הקורא בשווא נח יחשוש לשינוי משמעות חמור (טעות במקום נטיעה)

⁴ ה'מצודות' הוא פירוש מלוקט ממפרשים קדומים, הוא בנוסף לזה קצר, ולכן אוהבים ללמוד אותו. רצוי ללמוד את המפרשים שהוא מביא.

ויש להבין כיצד פועל מנגנון זה של סימנא מילתא היא. ולעומקו של מקרא יש לומר שהוא כעין מה שנאמר בדניאל בגזרת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא⁵ (דניאל ד, יד). ופירש רש"י שאלתא, גזרה. וע"י שנמלכין בהקב"ה קודם שיגזרו הגזרה קורא אותה שאלתא.

ופירש מצודת דוד⁶ בגזרת – הדבר נגזר בגזרת המלאכים (המחריבין) העושים דין המקום.

ופירש הרמב"ן: (ויקרא יח, כה) כי הדבר ההוא הנגזר על נבוכדנצר היא גזרת עירין שגזרו על הכוחות הנאצלין מהן לעשות כד ויקראו "עירין" כי מאצילותן יתעוררו הכחות בכל הפעולות וגו' ומאמר קדישין שאלתא כלומר ששאלו מה הרצון העליון עליו ואחרי כן גזרו להעשות כן. שהרי אין המלאכים עושים מעצמם ולא כלום, אלא הכל לפי רצון עליון.

כן הדבר הזה, בסימני ראש השנה. כלומר הסימנים שאנו עושים בליל ראש השנה לטובה, והבקשות שיחד עמהן, הן ליתן כח בעליונים לעירין קדישין לעורר ולהוציא אל הפועל מה שגזר עליהם הקב"ה ליתן לנו.

וכעין שאמרו (מועד קטן י"ח) ברית כרותה לשפתים וכשגגה היוצאת מפי השליט, שלא יוציא אדם דבור לא טוב מפיו, כי ממהרים המלאכים הם העירין קדישין להוציא אל הפועל, עוד בטרם יתחרט על כך האדם אשר דבר דבריו. ומידה טובה מרובה.

שיש בכח דיבורו הטוב של האדם ליתן כח בידי מלאכי השרת משרתי עליון הם העירין קדישין להוציא דבריו ומעשיו הטובים שהם לסימן טוב, אל הפועל, להיות פועלים עליו טוב, בגזירת עליון.

וזה שאמר אביי, השתא דאמרת סימנא מילתא היא, יהא רגיל איניש למיכל ריש שתא: קרא ורוביא כרתי סילקא ותמרי.

ובאוכלו קרא דרך משל, ואומר יהי רצון מלפניך שתקדע רוע גזר דיננו ויקראו לפניך זכויותינו, בזה נותן האדם כח למלאכי עליון להוציא לפועל גזירותיו של הקב"ה.

וכן באומרו היה"ר מלפניך, לאחר כל מאכל שיש בו משמעות לטובה. וכעין זה תקנו לומר בליל שבת למלאכי השרת בואכם לשלום, וברכוני לשלום, להוציא לפועל רצון הקב"ה, וזה שאומרים ממלך מלכי המלכים הקב"ה.

ובזה ינתן טעם לאומרו (בתחילת פרשת מסעי) בדרך הכפילות: ויכתב משה את מוצאייהם למסעייהם על פי ה' ואלה מסעייהם למוצאייהם וכמובא בלעומקו של מקרא שם, על דרך הרמז והצח: ירמזון אילין מליא למסעייהם של העירין קדישין על פי מוצאייהם של בני אנשא, שמוציאים בפה ה"ה רצון מלפניך, וממהר האלקים לעשותו בגזירת עירין. שגזר על עירין קדישין למהר ולהחיש לנו הישועה הנרצית לפני ה'. וכן כפל ואמר ואלה מסעייהם למוצאייהם שלפי מוצאייהם של העירין קדישין מלפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, כן יהיה פתגמא ליתן לנו מבוקשנו לכל

⁵ יש מלה אחרת בלשון חכמים, שאילתא – שאלה. ובלשון החדשה למשל חיפוש מלים וכד' במאגרים או במקומות אחרים ועוד שימושים. שימוש בצורה הארמית של המלה למובן שונה במקצת, וכן המלה כורסא שהיא הצורה הארמית של כסא קיבלה משמע של כיסא מיוחד.

⁶ המצודות משלב כאן תרגום עם פירוש בגזרת הארמי נשאר כמו שהוא והמלה שאלתא מתפרשת – גזרה, הגענו לגזרה כפולה.

⁷ ביטוי של המשורר ר' ישראל נגארה, בנוי על המקרא עיר וקדיש (דניאל ד, י) – מלאך וקדוש.

מסעותינו משך שנות חיינו. וכאומרו: ואלה מסעותי של בני האדם למצאיתם של העירין קדישין היוצאים לברכנו על פי ח'.

זרע שמשון. "היום" הוא ראש השנה. איתא בזוה"ק (ח"ב דף מד.) ד"נתי תיזם (מלכים ב, ד, ח) הכתוב בשונמית, ההוא יומא – יומא דראש השנה הוה. ויש לדקדק למה קראו הכתוב ר"ה בלשון "היום". ונראה דאמרו חז"ל (ב"ר י"א ב') שביום שישי של בריאת העולם לא היה בו לילה אחריו, ולכן לא כתיב בו "ויהי ערב ויהי בקר יום השביעי". נמצא שביום שבת לא היה בו לילה, וידוע שביום שישי היה יום ראש השנה שנברא בו אדם הראשון, והואיל דאותו יום נתארך יותר משאר הימים, לכן מיקרי בתורה בשם "היום" סתם בה"א הידיעה. ובוה יש רמז מדוע יו"ט של ר"ה הוא שני ימים אף בארץ ישראל⁸, וגם מה שאמרו (ביצה ד:) שר"ה יומא אריכתא הוא. ובאריכות יום זה, אנו למדים שהקב"ה רוצה להתנהג עם בריותיו במדת החסד אף ביום שהוכן לדין, שהרי "היום" רומז לחסד, וה"לילה" רומז לדין, והאריך הקב"ה האור דהיינו החסד, וביטל החושך שהוא דין. ומשום הכי צווה לנו מצות תקיעת שופר שמבטל הדין ומעורר רחמים. (וילך אות ח')

גדולה תשובה. בגמרא יומא (פו.) אמרו: גדולה תשובה שאפילו יחיד שעשה תשובה מוחלין לו ולכל העולם. ותמוה שהיחיד שעושה תשובה ימחלו לכל העולם בשבילו, והלא מידת הדין לוקה. וי"ל, דהנה ישראל הם גוי אֶחָד בְּאַרְצָא (שמואל ב, זכג), וכל ישראל הם גוף אחד, וכל אחד מישראל הוא אבר אחד, כדאמרו חז"ל דביעקב קרא הכתוב "נפש", ובעשיו קרא הכתוב "נפשות". והואיל שכל אחד מישראל אבר אחד, לכן כשהיחיד עשה תשובה מוחלין לכל העולם דהיינו לכל ישראל, דהרמב"ם (פ"א מעילה ה"ד) כתב, שאם מקדיש אדם אבר אחד מן הבהמה, אז כל הבהמה אסורה בגיזה ועבודה, וא"כ כך גם כשיחיד עושה תשובה, מתקדש אבר אחד מכל הגוף, והמקטרגים אינם יכולים להתקרב עוד בישראל. וכל שכן אי נימא דנחשב כל יחיד ויחיד כאבר שהנשמה תלויה בו, דאז אמרין דפשטא קדושה בכולה.

א"ה. הובא בהערה על עניין דין ראש-השנה בא"י יום או יומיים.

מצאתי בזה בשם האדמו"ר ר' ישראל מגור ז"ל

סיפר הג"ר שלמה זילברשטיין ז"ל רבם של חסידי גור בבני ברק, כי בלילה הראשון של ראש השנה תש"ט, יומא דדינא הראשון בהנהגתו של הבית ישראל זי"ע, צוה לשיר ב"שולחן הטהור" גם "לדוד מזמור" וגם "מזמור לדוד". לאחר עריכת ה"שולחן" יצא הרבי בשעת חצות לרחוב שפת אמת, בהתהלכו אנה ואנה בסמוך לבית מדרשו כשהוא תפוס שרעפים.

לפתע עצר מהלכו וחרפי האברכים נקהלו והצטופפו סביבו במורא גדול. פתח ואמר: "זקני החידושי הרי"מ זי"ע הגיד בשעתו כי ביום הראשון דראש השנה אין לבקש על גשמיית כי אם על מלכות שמים, על יודישקייט, רק ביום השני יכולים לבקש גם כן על פרנסה וכיוצא. אלא מכיון דאתו רבנן ושווינהו כחד יומא אריכתא (ביצה ד, ב; או"ח סי' תצו סעי' ב), הכל קדושה אחת... גם יודישקייט ופרנסה קדושה אחת... הרי אמרו (ירושלמי תרומות פ"ח

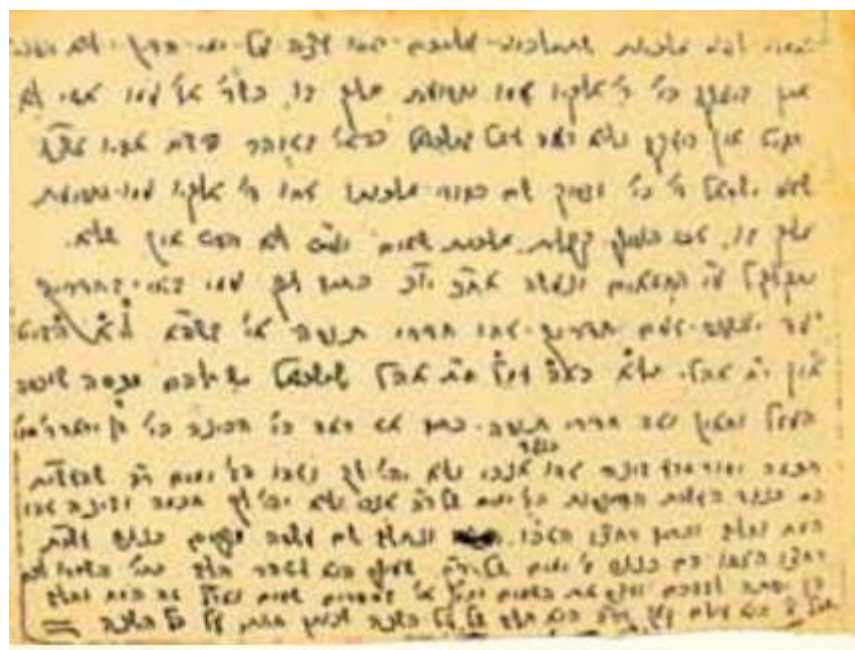
⁸ עי' בספר המאור הקטן על מסכת ביצה ג א. ביצה אסורה מי לא מודה וכו' שמע"י מינה דבני ארץ ישראל מחייבי למעבד שני ימים טובים של ר"ה (העתקה מדברי רבנו חננאל). ואין לנו שום ראיה מדברי רבא על מה שכתב, שלא נאמרו דברי רבא אלא בזמן שהיו מקדשין ע"פ הראיה, אבל בדורות הללו מאחר שהותקן סדר העיבוד ע"פ המנהג שנהוג בידינו הרי חזרה כל א"י להיות כבית הועד שאין להם ספק בקדושת היום ואין חייבין לשמור כי אם יום אחד בין בראש-השנה בין בשאר ימים טובים וכן נהגו לעשות בא"י כל הדורות שהיו לפנינו עד עתה חדשים מקרוב באו לשם מחכמי פרויבניציאה והנהיגום לעשות שני ימים טובים בר"ה על פי הלכות הרי"ף ז"ל.

ה"ד) ליבא בכיסא תליא... הא בהא תליא... כדי לעבוד את השי"ת בתורה ובתפילה זקוקים גם כן לפרנסה טובה... כדי לגדל כראוי יודישע קינדער צריכים שפע ופרנסה בכבוד... שיהיה ליהודים כל טוב..."

אמרו: בתקופה הקרובה חל שינוי לטובה במצב הפרנסה בארץ הקודש, והמסתופפים בצלו אשר נתברכו לרגליו התחילו להרגיש בפועל את השפעת דיבוריו הקדושים.

האדמו"ר ר' ישראל אלטר מגור דברים שכתב בשם אביו. אמרו לפני מלכויות שתמלכוני עליכם זהו עצה על ימי הדין. לא הביט און ביעקב בו יי אלהיו עמו ותרועת מלך בו (במדבר כג, כא). כשד' אל' עמו אזי לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל כדאי' בזוהר. בשם אביו זצ"ל [בעל שפת אמת] שמע ישאל ד' (דברים ו, ד) כו' וברוך שם כבוד מלכותו זהו ד' אלוהיו עמו ותרועת מלך בו, זהו העיקר קבלת עול מלכות שמים ועיי' לא הביט און שלא נתקלקל ע"י החטאים, ונעשה אח"כ יו"ב.

כתיב לך עמי בא בחדריך... עד יעבר זעם (ישעיהו כו, כ), חדרוך זהו חדרי תורה, אי' בשפ"א [שפת אמת] לא הביט און ר"ת אהל ולא ראה עמל ס"ת [=סופי תבות] אהל, שישראל יש להם מכסה שמכסה העמל והאון וזה חדרי תורה. כתיב אז ראה בו הכינה (איוב כח, כו) כו' הן יראת אדני היא חכמה וסוד מרע בינה (פס' כח), זהו כנגד אנכי ולא יהי' לך, וזהו הב' ימים ר"ה, שהעשייתם הם כנגד העשרת הדברות, הב' ימים של ר"ה אנכי ולא יהיה לך, חכמה ובינה זהו המוח והלב. וכתיב רחצו תצנכו (ישעיהו א, טז), ונחשב שם עשרה דברים כנגד עשיית, רחצו הזכו הם כנגד ב' ימים של ר"ה, שעיקר הוא לטהר הלב. כתיב השמרו לכם פן יפתח לבבכם (דברים יא, טז) ועצור את השמים (פס' יז) וכו', אי' בספרים שמים וארץ זה המוח והלב שכל אחד הוא עולם קטן ור"ה הוא הלב של כל השנה, שנותן חיות על כל השנה. הדברים בכתב יד ר' ישראל ז"ל

אבני נזר. ראש השנה. ראש השנה הוא יום הדין, הגם כי הוא זכרון ליום ראשון של הבריאה, ועולם חסד יבנה (תהלים פט, ג), וא"כ איך יום ראשון של הבריאה הוא יום הדין. ונראה משום [דאע"ג ד"עולם חסד יבנה, מ"מ] יש משפט על זה מי ראוי לקבל החסד, כי הרשע אף במידת החסד לא יזכה, כדכתיב "מה יקר חסדך אלקים ובני אדם בצל פנפיה יחסיון. ירון מדשן ביתך (תהלים לו, ח-ט)".

ופירש"י שאינו ראוי לקבל החסד רק אותם שבעל כנפוף יחסיון. וזו התעוררות גדולה לאדם להכיר שבמעשיו הרעים מפסיד גם מה שראוי להנתן לו בחסד ה' אשר למידותיו אין קץ.

אתון דאורייתא. התוקע צריך לעמוד ולא הציבור. אמרו בשבועות (ל). דמצוה לבעלי דינין שיעמדו. וכתב בגליוני הש"ס שם, וז"ל: יש לעיין אם יש כמה נתבעים לפני ב"ד, ועושים אחד שליח לטעון עבורם, אם די שיעמוד הטוען לבד. או דילמא כיון דהם הם הנידונים, והם לפני ב"ד בשעת הדין, לכן צריכים לעמוד. ומסברא נראה דאין צריכים לעמוד, דכיון דעשו שליח לטעון, ועל כן כמו שאילו היו אז במקום אחר היו מותרין בישיבה, כך מותרים הם גם כשהם לפני ב"ד אז, דמה יחייבם היותם לפני ב"ד יותר מאילו לא היו, כיון דגם עתה לא הם הם הטוענים רק שלוחם, כמו שאילו לא היו שם.

ומצאתי בספר תניא רבתי (הלכות ר"ה סי' ע"ה) וז"ל: והחבר ר' בנימין כתב דמסתברא שצריך התוקע לתקוע בעמידה, כיון שהיום יום דין, ותקיעת שופר היא מלמדת סגוריא עלינו וכו', לכך ראוי המליץ לעמוד לפני הדיין, דהא קיי"ל בעלי דינין בעמידה. וא"ת א"כ יעמדו גם הציבור בעמידה שהרי הן בעלי דינין הנידונים לפני הדיין וכו'. י"ל לפי שהתוקע הוא שליח ציבור, והוא במקום כל הציבור, הוא תוקע בעמידה, ומאחר ששלוחם הוא, שלוחו של אדם כמותו, לפיכך אין צריכין לעמוד, עכ"ל ז"ל, ויש לדון מדבריו לענייננו ודאין הנתבעים צריכים לעמוד וכמובן.

הרב עקיבה יהוסף שלזינגר ז"ל. המלך המשפט. נסתפקתי מה שנפסק בסימן תקפ"ב, שאם לא אמר "המלך הקדוש" או "המלך המשפט", צריך לחזור, אמנם ב"המלך המשפט" מבואר ברמ"א (או"ח סימן קי"ח) שאין צריך לחזור, כיון שאנו אומרים בנוסח הברכה "מלך אוהב צדקה ומשפט". וחזינן מזה דנוסח החתימה אינו מוכרח להיות "המלך המשפט", אלא כל דהזכיר "מלך", סגי וא"כ אולי אפשר לומר דמה שצריך לחזור בלא אמר "המלך הקדוש", זה רק לנוסח אשכנז שאין מזכירים "מלך" בכל הברכה, משא"כ לנוסח ספרד שאומרים בסיום הברכה "כי יקל מלך גדול וקדוש אתה"⁹, אולי אין צריך לחזור, כיון שמזכיר בברכה "מלך". ואם היינו אומרים ושתקנו לומר "המלך" דוקא בנוסח החתימה, דתקנו לומר "המלך המשפט" בודאי לא מועיל מה שמזכיר במקום אחר "מלך". אבל כפי מה שמבואר שבכל אופן שמזכיר "מלך" מהני, אולי מהני גם ההזכרה באמצע הברכה ולא בחתימה. ויותר מסתבר לומר שצריך הזכרת מלך בחתימה, ולא באמצע הברכה, מכל מקום לסניף בעלמא בודאי אפשר לצרף סברא זו. (שו"ת ר' עקיבא יוסף או"ח ח"א סי' קפ"ו).

אופן עשיית התרועה. בענין התרועה יש עושים ע"י היפוך הלשון – (שנופחים רגיל וסותמים השופר ע"י הלשון לסירוגין), ולא צריך לעשות כן, אלא צריך לעשות ע"י ניפוח הריאה – (שנופחים מהריאה קולות לסירוגין). ובילדותי עשיתי תרועה שלא ע"י היפוך הלשון, ושמחו בזה שמחה גדולה הגאון מהר"ז – (ר' זלמן באניהאד ראב"ד פרשבורג) והגאון מהר"ם כץ (ר' מנחם פרוסטיץ אבד"ק צעהלים), ואמרו: אשרי העם יודעי תרועה על שעשיתי תרועה לפניהם באופן זה. ואמרו שמימי הגאון רבי משולם טיסמניץ זצ"ל לא שמעו תרועה באופן זה, ולא הבנתי אז לשמחה זו מה זה עשה (קהלת ב, ב). אך הלום מצאתי בתקונים (תיקון כ"א) שכתב: תרועה בכנפי ריאה, ועל דא

⁹ א"ה. אני מתפלא מאוד על 'נוסח ספרד', שהוא נוסח אשכנז בתוספת שינויים מסידורי הספרדים, מניין צצה התוספת 'כי אל מלך גדול וקדוש אתה' שבסידורי הספרדים אינה קיימת, ובסידורי אשכנז היא נוסח הברכה השלישית אחרי אמירת קדושה בציבור וכלל לא קיימת בתפילת היחיד! לפי ספק הרב ז"ל כאן, הרי אם בציבור הש"ץ טעה ואמר 'האל הקדוש' יש מקום לומר שאינו חוזר, או לפחות אם גמרו את כל התפילה שלא יצטרכו לחזור על החזרה.

אמרו "אֲשֶׁרֵי הָעַם יִדְעֵי תְרוּעָה (תהלים פט, טז)", ע"ש באורך. ומזה הבנתי שמחתם על שעשיתי תרועה באופן זה, על כן צריך להדר על תוקע היודע לעשות תרועה ע"י ניפוח הריאה ולא ע"י היפוך הלשון. (שו"ת ר' עקיבא יוסף אור"ח ח"א סי' קפ"ז)

א"ה. מודעת זאת שהתרועה (גם השברים) של אשכנז-מערב המובהק ושל תימן שונה מתרועת שאר העדות שהתרועה נעשית ע"י קטיעת התקיעה ע"י סתימת השופר בלשון לסירוגין. מכאן ואילך התכתבות בעניין זה.

ממני. שאלתי היא אם יש לזה קשר עם התרועה של אשכנז מערב מובהק. בכלל נראה שעשה כן מדעתו, ויתכן שהכיר תרועה זו והכריע מדעתו לאמץ אותה, ושגם בזמנו של הרב משולם איגרא תקעו כך בפרשבורג. וא"כ בזמן החת"ס תקעו תרועה 'רגילה' בפרשבורג. יתכן שהזכירו את הרב משולם איגרא ז"ל רק כמליצה בעלמא....

ר' יונתן נוימן נר"ו. נראה בוודאות שמתכוון לתרועה האשכנזית. וגם האופן השני שהזכיר (היפוך הלשון), כנראה שאין כוונתו לתרועה הליטאית, אלא לתרועה התימנית.

ר' דוד מונק נר"ו. התכוונת שהאופן השני שהזכיר הוא התרועה הבבלית. התימנים נוהגים (לפחות בעיקרון, ייתכן שלמעשה לא כולם עומדים בזה) שצריך לעשות את התרועה מהבטן כמו היקים.

הבבליים נוהגים לעשות את התרועה בגלגול הלשון (היינו כאומר לולולולו, ולא כמנהג הליטאים שכאומר טוטוטוטו).

ר' שמעון שפירא נר"ו. התימנים שאני הכרתי הריעו מהגרן או מהחיר [או מהאף, או מכל הנ"ל גם יחד... לא הצלחתי להגדיר לעצמי מספיק טוב את המקום בו נוצרת התרועה], דהיינו שהאור יוצא מהריאות בנשיפה אחת, והעצירות נעשות במקומות הנ"ל. הכרתי גם תימנים שהריעו כהבבלים הנ"ל, אבל איך שאמרו לי, הם נחשבו 'מודרנים'. היתה עוד צורה, של נשיפה עם אמירת ררררר..., במקרה זה כמעט לא נשמעת התרועה, וזה ממש דומה לתקיעה.

יש משמעות האם מתחילים בעליה או בירידה?

את ראובן קצאר [ק"ס] שמעתי לפני שנים, כפי הזכור לי, מתחיל בירידה קצרה והעליה שלו היא בעלת שתי תנועות, אבל אני לא יודע מי הִרְבָּה שלו, וכך הרעתי בעצמי בבית כנסת ישרון, ולא אמר לי אדם דבר מעולם, אם כי באיזשהו שלב שמתי לב שר' דוד יחיאל עושה שברים קצרים יותר, של שתי תנועות.

ר' דוד מונק נר"ו. איני זוכר אם עליות ארוכות וירידות קצרות רק שהעליות והירידות באותו אורך (מתחיל בעליה, ולא כר' דוד יחיאל שמתחיל בירידה).

וכמו רוב האנשים הפשוטים הוא לא משתמש בבטן בשביל העליות והירידות. מפני הקושי להריע מהבטן יש שעושים באופנים אחרים, אבל כל זקני ורבני תימן ששאלתי היו שוים בדבר שבעיקרון עושים מהבטן דווקא.

בדומה לכך (אבל אצל האשכנזים) הגאון ר' יעקב פוזן שליט"א מכה עם השופר על פיו בתרועה אבל אמר לי שאביו לא עשה כן אלא היה טוען שהוא עושה זאת מהבטן (והיה קצת נראה מדבריו שהוא לא כל כך האמין לאביו בכך שזה באמת מהבטן...).

ר' שמעון שפירא נר"ו. אתה מדבר על תרועה אשכנזי [בעדות של ר' יעקב פוזן]?

ר' דוד מונק נר"ו. ודאי. (הוא מקפיד להריע לעצמו כמנהג אשכנז, אבל בתקיעה הוא אינו עושה את השבר האשכנזי, כי [מלבד מה שאין צד שזה מעכב וכן יש צד שזה פוסל, גם] לדעתו זה לא הידור אלא כיעור.)

ר' דוד מונק נר"ו. לפי המסורת האשכנזית העתיקה ("הלכה שלנו" הנזכרת ברוקח) מותר לכתחילה שאורך התקיעה יהיה ג' כוחות בלבד - ובאופן כזה אם השבר הוא בתוך שיעור ג' הכוחות ודאי שזו לא נשמעת תקיעה, ואם הוא מלבד ג' כוחות היה צריך להזכיר את זה, אלא ודאי נראה שאז עוד לא נהגו כך. המקורות הראשונים הברורים למנהג זה מאוחרים מאד.

ועכ"פ גם על מסורות אשכנזיות עתיקות ימים אפשר לערער ולסבור שזה פוסל, וכדרך שהרבה ראשונים (גם אשכנזים) סוברים שאם עושים את השברים והתרועה בשתי נשימות (כמנהג אשכנזי וכדעת ר"ת) לא יוצאים ידי חובה.

ר' דויד מונק נר"ו. הרוקח כותב שבשונה ממנהג צרפת שמצריכים שיהיו התקיעה והתרועה ארוכות (כנראה על פי שיטת ריב"א וריב"ם), אבל כמדומני שנראה שם שלא הצריכו שתקיעת תשר"ת תהיה כפולה ואיני יודע איזו שיטה זו). ההלכה שלנו היא שלא צריך. זאת אומרת שבאשכנז לא היה כלל מנהג קבוע לעשות תקיעה ארוכה כדי תשע טוטין, אלא לא הקפידו אלא שלא יפחות מכדי ג' טוטין, וממילא רחוק הדבר שהיה מנהג קבוע שבמקרה שכן מאריכים אז גם **מקשטים את התקיעה בשבר**¹⁰ (ולא הוזכר מנהג זה בשום מקום במשך מאות שנים).

חזון יחזקאל. תשובה. היינו ששב מחטאו, והתודה על חטאתו או על עונו לפני ה', ויתנחם על מה שחטא, וקיבל עליו שלא ישוב עוד לאותו עון לעולם. בודוי והפרישה מן העון נאמר בקרא ומִדָּה וְעֵזָב יִרְחֹם (משלי כח, יג), ובחרטה על העון כי אֶחָרִי שׁוּבִי נִחַמְתִּי (ירמיהו לא, יח). ואם נאמר הלא מושבע ועומד הוא שלא יעבור, ולמה לן קבלתו על להבא. ויש לומר, אמנם דכן מצווה הוא בכל עת ובכל שעה שלא יחטא במעשה בפועל, אבל אינו מוטל עליו שיגמור עתה בלבד שלא ישתבש במעשיו לעולם. אבל מענין התשובה הוא, דאחרי שחטא כבר, שיסיר החוטא את חטאו ממחשבתו ויגמור בלבדו שלא יעשהו עוד. שמעיקרי התשובה הוא לתקן מה שפגם החטא בנפשו, שהעון מסבב חולי רב בנפש. ועל זה התפלל דוד המלך ע"ה "הֲרַב כְּבִסְתִּי מַעֲוֵי וּמִחֲטָאתִי טָהַרְנִי (תהלים נא, ד), תַּחֲטָאֲנִי בְּאֵזוֹב וְאַטְהָר, תִּכְבֹּסְנִי וּמִשְׁלֵג אֲלֶבֶן (פס' ט)", כלומר שתנקה הנפש כאילו לא חטא מעולם. ואם התודה בדברים ולא גמר בלבד לעזוב חטאו, הרי זה דומה לטובל למען טהר את גופו מטומאתו, ושרץ בידו, שאין הטבילה במי המקוה שהוא טובל כדי להתטהר מועלת לו, כל זמן שהטומאה בידו, ואינו נטהר עד שישליך השרץ מידו. כך התשובה שהוא משקיע את מחשבותיו ודעותיו במי הדעת כדי לטהר נפשו מטומאת הנפש, אינו עולה בה מטומאת הנפשות עד שיכון לבו לפרוש ממנה לעולם וירחיקנה ממחשבתו ומדעתו.

¹⁰ א"ה. ביטוי חריף ותוקפני על התקיעה הנהוגה באשכנז מערב, וגם בקהילות אשכנזיות מערב מתחדשות בארץ-ישראל. כפי שהאריך להסביר וגם מביא מקורות הרב בנימין שלמה המבורגר נר"ו.